

Gunnar Elstad:

Hva er rett og hva er galt?

Et negativt menneskesyn?

Kristendommen blir ofte anklaget for å ha et negativt menneskesyn. Dette blir til og med hevdet av folk som ellers ser ut til å betrakte mennesket utelukkende som en usedvanlig intelligent apekatt eller en noe treg datamaskin.

Vi våger å si at kristendommen har det mest positive menneskesyn som er på markedet idag. Det slår nemlig fast at alle mennesker, absolutt alle, er skapt i Guds bilde og derfor akkurat like meget verd. Menneskeverdet er verken knyttet til alder, kjønn, rase eller nasjonalitet, og det er uavhengig av fysiske og psykiske evner og graden av funksjonsdyktighet. Alle individer av arten Homo Sapiens er like meget verd. Dette tror vi, og vi må bare beklage at vi ikke alltid har maktet å leve i pakt med det vi tror på.

At vi er skapt i Guds bilde innebærer for det første at vi er skapt til å ha Gud som Herre og leve i personlig kontakt med ham. For det andre innebærer det at vi er skapt til å være hans medarbeidere slik at vi kan arbeide for at vår neste får det godt og at skaperverket blir tatt vare på. For det tredje er vi skapt til å være personer som til en viss grad har fri vilje og skal stå ansvarlige overfor Gud, vår neste og oss selv.

Det kristne menneskesynet er en protest mot alle som prøver å redusere mennesket til "bare" å være et høytstående dyr, "bare" et produkt av arv og miljø, "bare" et tannhjul i et større maskineri eller "bare" en del av morens kropp. Til en viss grad er vi alt dette også. Men vi er mye mer.

Det synet vi har på oss selv og andre påvirker både våre holdninger og vår atferd. Et menneske som stadig får høre at det bare er et høytstående dyr, et tannhjul i et maskineri eller utelukkende et produkt av arv og miljø, vil etter hvert begynne å leve som om det var hele sannheten. Blir en grepet i å gjøre noe galt, tar en ikke ansvaret for det, men skylder på dårlige kamerater og en ulykkelig barndom. En følger med strømmen og blir mer og mer vant til å tenke at en ikke må stikke seg ut. Drifter og behov vil en leve ut med en gang og en venner seg mer og mer til å leve etter lystprinsippet i stedet for realitetsprinsippet.

Det kristne menneskesynet sier at vi er bedre i stand til å styre driftene våre enn mange tror. Det kristne menneskesynet sier at vi er skapt slik at vi kan snu og gå imot strømmen dersom strømmen går i gal retning. Det kristne menneskesynet sier at vi er skapt til å ta ansvar, ikke til å flykte fra det.

Kristendommen har altså i høyeste grad et positivt menneskesyn. Men den regner også med at det finnes ganske mye ondskap i et vanlig menneske. Og det er faktisk ikke bare kristne som regner med det. De fleste forfattere og kunstnere er nettopp opptatt av å skildre hvordan mennesker gjør livet surt for hverandre, utbytter hverandre og utnytter hverandre. Dagsrevyen og Dagbladet skildrer akkurat det samme og forteller oss om aggresjon, mord, krig og mere til. Alle snakker om akkurat det samme som Bibelen snakker om - selv om de neppe vil innrømme det.

En kan bare ikke kalle det "synd". Vil en ikke regne med at det finnes en Gud som har rett til å bestemme over våre liv og som vi står ansvarlig for, blir det meningsløst å snakke om "synd". Ondskapen må da bli plassert i "systemet", og en spør ikke om hva som får gode mennesker til å lage et ondt system. Riktignok kan massemedia slå nådeløst ned på bedriftseiere og politikere som handler i egeninteresse og meler sin egen kake. Det er igrunnen ganske mange slike, skal vi tro massemedia. Og av og til ymtes det frampå om at mennesker som får makt, ofte utnytter den til egen

fordel. Men en vegrer seg for å trekke den slutning at mennesket er ondt og egoistisk.

"Humanetikerne kan ikke være enige i at mennesket er grunnleggende ondt. De mener at menneskene kan være både gode og onde, ja, at ett og samme menneske kan være begge deler. Men de har tro på at menneskene under de riktige vilkår kan og vil velge det gode", sier Levi Fragell i "Ja til mennesket", side 11.

Humanetikerne er ikke alene om å mene at menneskene er både gode og onde. Kristendommen har også ment det. Menneskene er i den grad gode at de kan utfordres til et liv som er radikalt forskjellig fra det "miljøet", "systemet" eller "folk flest" legger opp til. Mennesket har et reelt ansvar - overfor Gud, sin neste, seg selv og skaperverket for øvrig. Og menneskene er i den grad onde at en i et hvert menneske kan finne hat, egoisme, misunnelse, vold og undertrykkelse, og på alle områder av livet vil noe av dette tyte ut av oss dersom det ikke settes grenser for det. Mennesket må ikke fremstilles som jevnt grått, slik en som regel gjør. Det er både svart og hvitt. Både på godt og ondt er det utrolig fargerikt. Og nok en gang: Det er ikke bare Bibelen som fremstiller det slik, men også utallige kunstnere.

Og hvilket forhold er det mellom enkeltmennesket og "systemet"? Det er flere muligheter:

- 1) Det er systemet det er noe galt med. Gjør en bare noe med det, vil enkeltmenneskene og forholdet dem imellom automatisk forandre seg til det bedre.
- 2) Det er enkeltmenneskene det er noe galt med. Gjør en noe med det enkelte menneske, vil systemet automatisk forandre seg.
- 3) Det er noe galt med både enkeltmennesket og systemet. En må gjøre noe med begge deler.

De som har ergret seg over at kristne har hatt en tendens til ensidig å havne i alternativ 2), har hatt en like slem tendens til selv å gå ensidig inn for alternativ 1). En skal ikke ha lest mye av de gammel-testamentlige profetene før en ser at de må ha forkynt ut fra alternativ 3). Der det er syndige mennesker, vil det også være syndige strukturer. Og omvendt. Det ene kan ikke godt tenkes uten det andre.

Og så lenge vi snakker om enkeltmennesker, må vi også være oppmerksom på at en kan handle rett og godt uten den aller minste støtte i et miljø, og et menneske som er i et aldeles utmerket miljø, kan gjøre de ondeste ting.

Kanskje vi kan servere et avsnitt fra Ronald Fangen som et korrektiv for dem som ensidig tenker ut fra alternativ 1). Men bare som et korrektiv. Han har nok kommet litt i skade for selv å havne litt for ensidig i alternativ 2): "Skal en forandre verden, går veien gjennom individet, gjennom en livsforvandling. Så lenge en innbiller seg at verdens forbedring er noe som foregår ett eller annet sted inne i den kolossale og innviklede maskinen som heter "Samfunnet" og som akkurat nå er rammet av maskinskade, er det ikke noe som helst som tvinger mennesket til å tenke i retning av noe som heter "ånd". Nedsenket i irritert utilfredshet, dvaske gleder og kalde synder, venter det moderne mennesket utålmodig på at mekanikernes arbeid skal gi resultater, og når de ikke greier det, skjeller de dem ut. Det vrimler av gode råd. Av og til sender en en ny ekspertgruppe inn i maskineriet for at de skal reparere det på en ny måte. Noen finner ut at skaden er så stor at en trenger å lage et helt nytt maskineri. Og så viser det seg at også det nye maskineriet er født med maskinskade". (Bearbeidet fra "En kristen verdensrevolusjon", side 113)

Mennesket og moralen

Nå er det på tide at vi spør litt etter grunnlaget for moralen. Når vi sier at noe er rett og noe annet er galt, gir vi da bare uttrykk for våre personlige og subjektive meninger? Er alle mennesker stort sett enige i det vi sier? Retter vi oss etter lover som Gud har gitt oss eller som vi ser er selvinnslysende av andre grunner?

GUDS LOV. Kristendommen hevder at det er Gud som har gitt oss evige, uforanderlige og absolutte normer for livet vårt. Siden Gud er den samme til alle tider, kan vi regne med at hans vilje også er uforanderlig. Det han sa var rett i går, vil derfor også være rett i dag og i morgen. Selvsagt kan vi fra tid til annen være usikre på hvordan normene skal anvendes på helt nye situasjoner og hvilke konsekvenser de får for oss som lever i dag. Men det regner vi som et lite problem sammenlignet med de problemene som må oppstå når en ikke lenger er villig til å operere med absolutte normer, men regner alle normer for å være tidsbestemte eller situasjonsbestemte.

Dersom det skal være meningsfylt å kalle Gud "Herre", må vi være villige til å la han få bestemme over våre liv. Og har han skapt oss, kan vi regne med at han kjenner oss ut og inn, vet hva som gagnar oss og hva som er til skade. Vi kunne si at Guds lov kan sammenlignes med den bruksanvisningen en produsent som regel vedlegger det produktet han selger. Følges bruksanvisningen, vil produktet fungere som det skal og ikke slites unødige. Følges den ikke, kan vi ikke uten videre skyld på produsenten når det går galt.

Selv om vi sier at Gud vil bestemme over våre liv, så betyr ikke det at han vil regulere alle detaljer og gjøre oss til en slags marionetter eller roboter. Han har skapt oss slik at vi til en viss grad har fri vilje, og den skal vi få bruke og ta selvstendige valg - innenfor rammen Guds bud danner.

Heller ikke nå kan vi komme utenom det å snakke om menneskets syndighet. En av grunnene til at vi trenger normer er at det slett ikke er sikkert at vi helt spontant gjør det som er rett. I mange sammenhenger blir vi drevet av ren og pur egoisme og egeninteresse. Selvsagt skjer ikke dette helt åpenlyst. Egoismen blir som regel maskert ved at en foregir å handle ut fra de edleste motiver, at situasjonen er så spesiell at en må tillate unntak fra de vanlige reglene eller at en bent fram ikke var helt tilregnelig i gjerningsøyeblikket. Vi mennesker er så flinke til å fordreie loven slik at egoismen blir tilfredsstillt, at har vi ikke noen skikkelige faste normer som ikke lar seg fordreie, kan nesten alt skje. I den grad kan vi fordreie lover at en til og med ut fra Bibelen har prøvd å argumentere både for opprettholdelse av slaveriet, undertrykking av kvinnene og kadaverdisiplin i barneoppdragelsen. Det er ikke lett å lese slik ut fra Bibelen. Slikt må en lese inn i den.

En kan si hva en vil om TV-seriene "Dynastiet" og "Makt-kamp på Falcon Crest". Men i disse seriene møter vi i alle fall mennesker på godt og ondt - noen vil si mest på ondt. Og en ting har vi oppdaget: De gjør ikke alltid spontant det som er rett. Og kanskje har vi fra tid til annen ønsket at noen av hovedpersonene hadde hatt litt mer urokkelige normer og ikke fikk anledning til å fordreie dem slik de nå gjør.

NATURETTEEN. Nå er det ikke bare kristne som snakker om evige og absolutte normer. Også mennesker som ikke bekjenner seg som kristne har vært opptatt av den såkalte "naturretten". I et leksikon blir naturrett definert slik: "Tanken om at der i og med verdens og menneskets natur er gitt visse 'naturlige', uforanderlige og almenyldige rettsprinsipper som inneholder de ideelle rettsnormene og som derfor bør legges til grunn for den statlige eller såkalte positive rettsordning". Leksikonet fortsetter med å si at na-

turrettsstanken spilte en stor rolle for erklæringen om menneskerettighetene i Frankrike i 1789 og for den amerikanske frihetskrig.

Se litt nøyere på sitatet fra leksikonet. De ulike land har ulike lover. Noen land har stort sett rettferdige lover, noen har urettferdige. De fleste av oss vil lett tenke på Sør-Afrika når vi skal finne et eksempel på det siste. Men hvordan kan vi si at det er urettferdige lover i Sør-Afrika? Egentlig kan vi bare si det fordi vi innerst inne er ganske overbevist om at det finnes en "rettferdighet" som på en måte står over den sør-afrikanske lovgivningen. Vi vil si at det er denne rettferdigheten som må legges til grunn for den Sør-afrikanske lov. Vi protesterer fordi det Sør-Afrika praktiserer i dag er urettferdig.

Eller la oss ta de tyske krigsforbryterne. Da de drepte og torturerte millioner av mennesker, fulgte de faktisk tysk lov. En del av dem hevdet derfor at de ikke kunne dømmes. Men dommerne i Nürnberg mente noe annet. De mente at det fantes en høyere lov enn den tyske. Og forbryterne ble dømt etter denne høyere loven.

Flere eksempler kan nevnes. Hvordan kan folk som benekter at det finnes absolutte og allmenngyldige normer gå inn for kvinnefrigjøring i muslimske land? Må en ikke når en sier slikt regne med at det er en lov som står over de eksisterende lovene i disse landene? Hva er det som får en til forlange toleranse nær sagt på alle områder når det er få eller ingen kulturer som hittil viser en slik altomfattende toleranse? Det er påfallende at så mange av dem som gjør et nummer av at alle absolutter må jages ut gjennom hoveddøra, smugler dem så fort inn bakdøra igjen og uttaler seg svært så absolutt om ting de er følelsesmessig engasjert i. Vi våger påstanden at i praksis er det ingen mennesker som har klart seg helt uten absolutter. Derimot er det mange som nekter å vedkjenne seg dem.

Vi kunne i grunnen si at så snart vi kritiserer den eksisterende lovgivning i vårt eget eller andre land, så gjør vi det egentlig ut fra en naturrettsstanke eller en norm vi anser for å være ganske absolutt. Vi forutsetter at det finnes en form for rettferdighet som er bedre, mer allmenngyldig og mer ideell enn den rettferdigheten som er nedfelt i de eksisterende lovverk.

"DEN RETTFILOSOFISKE POSITIVISMEN forkaster naturretten og holder seg til den positive, dvs. den til enhver tid faktisk gjeldende lov", sier leksikonet. Det er ikke så lenge siden en norsk politiker sa noe i retning av at Gud har å rette seg etter norsk lov. En større grad av rettspositivistisk innstilling skal en lete lenge etter.

En rettspositivistisk tenkning blir mer og mer vanlig, antakelig fordi rettstenkerne har hatt vanskelig for å bli enige om hvilke normer som skal anses som evige og allmenngyldige og hvordan slike idealer kan konkretiseres i lovgivningen. Men det er betenkelig å kvitte seg med naturretten. La gå at det kan være vanskelig å konkretisere idealer. La gå at det kan være veldig vanskelig å leve opp til dem. Men i vår kultur er vi etter hvert blitt så skeptisk til idealer at vi ikke lenger har noe å strekke oss etter. Da står vi stille. Og enda verre: Når vi mister idealene kan vi bli så sløve at vi ikke lenger etterprøver de eksisterende lover i vårt eget land. Vi godtar alt så lenge vi selv ikke tar skade av det. Og da er rettssikkerheten i fare.

Dersom en bare skal holde seg til den til enhver tid faktisk gjeldende lov, da var det galt å dømme de tyske krigsforbryterne. Og da spør det om vi har noen rett til å anklage Sør-Afrika for urettferdighet.

Mennesket som målestokk.

"Uttrykket 'mennesket som målestokk' betyr at det er mennesket selv og ikke guder som må avgjøre hva som er sant og rett",

sier Levi Fragell i konfirmantboka "Ja til mennesket" som Humanetisk Forbund har gitt ut.

Men hva skal en bygge etikken på dersom en forkaster tanken om absolutter og almennyldige normer? Det er ikke så mye å velge imellom. I praksis ender en opp med følgende løsninger:

- a) Etikken blir bygget på en mellommenneskelig overenskomst. Menneskene må rett og slett snakke sammen om hvordan vi skal leve dersom den enkelte skal få maksimal frihet uten å skade sin neste.
- b) Det flertallet mener er rett, er rett. Vi får det vi kunne kalle en statistikk-moral. Mener flertallet at det er galt å stjele, så er det galt. Mener flertallet at det er rett å foreta abort når barnet er uønsket, så er det rett. Siste gallupundersøkelse blir etisk argument.
- c) Et mindretall i form av en ekspertise eller elite bestemmer hva som er rett og galt. Har bare de rette professorer eller politiske ledere sagt at noe er rett, så ansees det som rett.

Problemet er ikke at en med et slikt utgangspunkt ikke kan få en høyverdig etikk. Problemet er at den blir så lite stabil. Det blir slik det sto på et russekort en gang: "Jeg går aldri over grensen. Jeg skyver den bare foran meg". Og slike grenser får heller liten praktisk betydning.

Da blir det fort slik at moralske regler er veldig bra så lenge det ikke blir for upraktisk, for ubehagelig eller for kostbart å følge dem. En burde selvsagt ikke frakte olje til Sør-Afrika, men siden alle andre gjør det og det er veldig kostbart å la være, gjør en det likevel. En burde selvsagt ikke lyve, men når det blir for ubehagelig å snakke sant, gjør en det like vel. Ingen kan vel klandre en for det!? Det er egentlig ikke pent å flørte med sin venns ektefelle, men når ektefellen i den grad appellerer til en, da kan en ikke se at det er nødvendig å la være. En kan nesten gjøre hva som helst, bare en gjør det "ansvarlig". Og det er ingen kunst å få en situasjon til å se såpass spesiell ut at en kan forsvare at en ikke kan følge de vanlige reglene.

Vi har en merkelig bestemmelse om at det ikke skal være atomvåpen på norsk jord i fredstid. Men problemet er ikke fredstiden. Det interessante er jo hva vi gjør i en eventuell krig. Mon ikke situasjonsetikken får en til å formulere regler som en bare retter seg etter i "fredstid".

Men det er i "unntaks-situasjonene" vi trenger faste normer. Nettopp når vi opplever noe ubehagelig eller følelsesmessig engasjerende, nettopp når vi er utsatt for press, nettopp når alle andre er uenige med oss er det viktig at vi har faste normer som hindrer oss i å handle bare ut fra egoisme og makelighetshensyn. Grenser skal ikke kunne flyttes for lett.

Biskop Martin Lønnebo i Sverige er en djerv mann. Han blir neppe populær av å si det vi nå skal sitere:

"Noen vil umiddelbart protestere. men vent en stund og tenk etter!

Den måten en tenker og handler på, forandres langsomt. Samfunnet er i dag stort sett bestemt av et kristent menneskesyn. Den kristne diakonien med omsorg for de svake bæres idag i stor utstrekning av mennesker uten tro eller med en svak tro. Ateisten kan også etisk sett arbeide for et kristent samfunn. Han har ofte et kristent menneskesyn selv om han ikke er seg det bevisst. Han har respekt for mennesket som om det var et ukrenkelig vesen med ansvar og verdighet. Det er noe mer enn vann og kemikalier i organisk forening.

Men når altfor meget av de virksomme bestanddeler i troen har dødd, da kan de ikke lenger smitte en ny generasjon. Bruddet kommer til å skje nå ved år 2000. Det er nå det gjelder...

Da vår lovgivning for 1000 år siden ble preget av kristendommen, da sluttet man med å sette ut barn til ulvene, da sluttet en å føre de gamle til ættestupet, da sluttet en med blodhevn. Om kristendommen etter 1000 år slutter å prege lovene, da frykter jeg

at de samme foreteelser kommer tilbake, om enn i klinisk mer forfinet form" (Kristendommens Återkomst, side 112-113).

I en årrekke har en nå arbeidet for å løsrive seg fra den kristne moralen, og mon tro om en ikke har klart det ganske bra. Men er verden blitt så mye bedre? Er den blitt så mye mer menneskelig og human? Er det ikke noe som tyder på at vold og undertrykkelse, barne- og kvinnemishandling, ensomhet og psykiske problemer, alkohol og stoffmisbruk, mobbing og rasisme stadig griper om seg? Og med dette har vi ikke sagt at vi ikke kan finne forferdelige tilstander også om vi går tilbake i historien. Men det skal bli spennende å se hvordan den situasjonsbetingede etikken vil veilede inn i denne situasjonen uten at den før eller senere blir nødt til å smugle inn noen absolutter, og om den tør si noe konkret og håndfast til enkeltmennesker i stedet for å gi "systemet" hele skylda.

Den gyldne regel.

Det vil neppe være tilstrekkelig å henvise til "Den gyldne regel" eller appellere til det humane. En har nemlig sagt forbausende lite dersom en bare sier at en skal gjøre mot andre det en vil andre skal gjøre mot en selv. Og nøyer en seg med å bruke ord som "humanisme" og "nestekjærlighet", har en nesten ikke sagt noe som helst, på tross av at en tror en har sagt veldig mye.

De fleste religioner og filosofiske systemer vil nemlig også bruke disse ordene. Tilsynelatende er alle enige. Uenigheten viser seg ikke før en skal begynne å si hva som egentlig blir de praktiske konsekvensene av disse slagordene. Ulike tanke-systemer gir da helt ulike tolkninger.

Og dette burde ikke overraske noen. De fleste filosofer har nemlig ikke nøyd seg med å lage teorier om virkeligheten og om mennesket. De har sett at det de har tenkt på disse områdene, har fått etiske konsekvenser. Grunnen til at en humanetiker, en marxist og en kristen er så uenige om etikk som de er, er at de har en helt ulik virkelighetsoppfatning og et helt ulikt menneskesyn. Det virker derfor uhyre naivt når Humanetisk Forbund i en introduksjonsbrosjyre sier at de vil arbeide for "en grunnleggende, allmenntilgjengelig etikk på tvers av rase, religion, politikk og landegrenser". Problemet er ikke størst når det gjelder raser og landegrenser. Men en kan jo spørre en marxist om hvor sannsynlig han tror det er at en noen gang kan få en felles etikk for alle politiske ideologier og en kan spørre en muslim om han tror vi kan få det for alle religioner. Og en kan spørre en filosof om det samme. De kan nok stort sett tenke seg det, vel og merke dersom hele verden ville godta akkurat deres form for etikk.

Kan hende en også på dette området kan skjelle mellom form og innhold. Litteraturkritikerne har ofte vært opptatt av om et verk har vært formelt godt eller ikke, og de har mildt sagt vært tilbakeholdende med å kritisere budskapet forfatterne har formidlet. Men egentlig er det budskapet som er viktig. En roman kan formelt sett være kjempegod, men formidle et forferdelig budskap.

En kan også utforme en etikk som formelt sett er helt upåklagelig, men som ikke sier noe som helst om hvilket innhold den skal fylles med. Da kan en bruke ord som "kjærlighet" (selv om en i dag i høyeste grad nøler med å bruke det ordet), "humanisme", "rettferdighet", "ansvar", "toleranse", "demokrati" og mange andre ord som vekker gode følelser. Men egentlig har en ikke sagt noe som helst før en har fylt slike ord med mening. Det er ikke alle som er eingie i at Øst-Tyskland burde kalles "Deutsche Demokratische Republik". Myndighetene i Sør-Afrika mener sikkert at de har en ansvarlig holdning til problemene i landet. Det finnes ikke et krigførende land som tviler på at de driver en rettferdig krig, og begge parter er som regel overbevist om at de bare "forsvarer seg".

Og vi kan finne enda et tydeligere eksempel på at en form kan fylles med ulikt innhold. Ifølge Geneve-deklarasjonen av 1948 skal legene forplikte seg på følgende formulering: "Jeg skal bevare

den ytterste respekt for menneskelig liv fra tiden for konsepsjonen (unnfangelsen). Ikke, selv under trusler, skal jeg anvende mine medisinske kunnskaper i strid mot humanitetens lover". I 1948 var altså abort i strid mot humanitetens lover. I dag er retten til selvbestemt abort en av hjertesakene til "The International Humanist and Ethical Union".

Bibelen har gitt oss uttrykkelig beskjed om hva som ligger i ordet "kjærlighet". "Dette er kjærligheten, at vi lever etter hans (Guds) bud". (2 Joh 6). Og der de ti bud blir lagt til grunn, blir det vanskelig for egoismen å omtolke kjærlighetsbudet til egen fordel.

(Merk også hvor absolutt formuleringen er. "Ikke, selv under trusler.." Moderne etikere vil ha problemer med å uttrykke seg slik. I dag støter en sjokkerende ofte på mennesker som "forstår" de tyskerne som var villige til å rette seg etter Hitlers lover og medvirket til at flere tusen menneskeliv ble tatt. Og selvsagt kan en forstå slikt. Men forstår vi det i den grad at vi godtar det, er det farlig.)

Retten til å kalles "menneske"

I første omgang skulle en nesten tro at det er overflødig å stille et slikt spørsmål. Svaret har helt fram til de siste årtier gitt seg selv: Alle eksemplarer av arten Homo Sapiens, fra konsepsjonen til dødsøyeblikket.

Selvsagt har abort og barmhjertighetsdrap forekommet til alle tider. Det har bare ikke blitt regnet som etisk akseptabelt. I dag blir det regnet som etisk akseptabelt, og - som sagt - det skjer under henvisning til humanitetens lover.

Selv om en i dag ønsker å legalisere både abort og barmhjertighetsdrap, så er det selvsagt ingen som vil stå fram og si at det er riktig å ta livet av mennesker. Selv i dag blir nemlig slikt regnet som uetisk. En må gå en omvei. En begynner å snakke om hva som med rette kan sies å være et fullverdig menneskelig liv, eller et fullverdig menneske. Og alle må jo se at et foster ikke er det. Det er å betrakte som en celleklump eller en del av morens kropp. Skulle fostret til alt overmål ha visse misdannelser, da kan det i alle fall ikke leve noe fullverdig menneskelig liv.

De som fortsatt hevder at et foster bare er en del av morens kropp, hevder det mot bedre vitende. Ikke en eneste celle i fosteret har det samme sett med arvestoffer som morens celler, det har sin egen blodtype og det går ikke lang tid før en kan se at det dreier seg om et menneske og ikke om en celleklump. En gruppe konfirmanter så det i alle fall klart da presten viste dem et 12 ukers foster i et prøverør. Det merkelige var at folk som ellers er sannhetssøkende nok, ikke syntes presten skulle gjøre slikt. Det var å skremme de unge. Og selvsagt kan det være skremmende for noen å se fakta i øynene.

Nobelprisvinneren Francis Crick uttalte i 1978: "Intet nyfødt barn burde bli erklært å være et menneske før det har passert visse tester angående dets genetiske egenskaper. Og består det ikke prøven, har det ingen rett til å leve". Så klart kan det sies. Dette er et veldig godt eksempel på gradert menneskeverd. En må ha visse egenskaper for å kunne kalles "menneske".

Hva er det egentlig som bestemmer menneskeverdet? Kroppens kjemiske sammensetning og disse stoffenes pris på verdensmarkedet? Nå ja, et slikt forslag er det neppe noen som tar alvorlig. Men vi kan komme med andre forslag: Enkeltmenneskets potensielle produksjonsevne? (Hva om jeg er syk eller ufør?) Dets affeksjonsverdi for dets aller nærmeste? (Hva om det ikke er noen mennesker som står det nært?) Menneskets følelse av velbefinnende eller lykke? (Hva om det er ulykkelig?) Eller er absolutt alle mennesker verd noe fordi de alle er skapt i Guds bilde? Eller skal en bare si at alle mennesker er like meget verd uten å gi det en religøus begrunnelse? (I så fall: Hvordan vil en da begrunne det, og

hvordan argumenterer en da for at et foster bare kan skrapes ut dersom det ikke er ønsket?)

Hva vil skje med oss når vi blir gamle og syke? Vil vi da stifte bekjentskap med eksperter som tviler på om vi lever et fullverdig menneskeliv da? Vel, idag stiller vi bare spørsmålet. Men vi frykter litt for hva slags svar en kommer fram til i morgen. Hva vil skje med oss dersom vi har lyst til å leve mens ekspertene på aldershjemmet synes at vi blir såpass syke og senile at vi gjør arbeidet vanskelig for dem og bidrar til at utgiftene til å ta vare på oss får budsjetten til å sprekke? Vil de da behandle oss med større respekt enn vi i dag behandler et foster? I så fall, hvorfor? Hvordan vil du gi en etisk begrunnelse for det uten at du motsier det du sa da du talte varmt for abort? Vil du gi en absolutt eller situasjonsbetinget begrunnelse?

Kanskje vi her kunne trekke inn også noe annet. Sommeren 1986 ble en ungdom frikjent etter at han hadde tatt livet av sin far. Faren hadde vært en tyrann, så det var lett å forstå at gutten hadde blitt desperat. Og han ble altså frikjent! Frikjent etter å ha begått et mord! Hva slags menneskeverd gir vi da faren? Definerer vi ham som et u-menneske det er o.k. å ta livet av? (Ikke misforstå. Poenget er ikke at den unge gutten skulle ha en streng straff. Straffen måtte gjerne bli mild. Det er fint at en er villig til å forstå gutten. Men er ingen villig til å forstå faren? Kanskje han også kunne forstås ut fra sin bakgrunn?) Tenk deg at du var guttens far. Hvordan ville du da argumentere for at du skulle få leve?

Det er neppe populært å si det, men også i Hitlers Tyskland begynte en å snakke om at det fantes mennesker som levde et lite menneskeverdige liv. Av barmhjertighetshensyn og foregitt omsorg ønsket en å hjelpe disse til å avslutte livet. Det er skremmende at de som utviklet konsentrasjonsleirer og gasskammer startet med å uttrykke seg omtrent slik vi gjør når vi i dag snakker om abort og dødshjelp. Når vi sier dette, vet vi at det er altfor lett å henvise til Hitlertyskland når vi skal uttrykke hvor betenkelig utviklingen på mange områder er i vår egen tid. Men likevel!?

Inkonsekvens

Vi begynner etter hvert å bli vant til at en sier en ting i en sammenheng og noe ganske annet i en annen. Særlig er vi vant til det på det etiske området.

På den ene siden snakker vi varmt om de funksjonshemmedes rettigheter og at de er akkurat like verdifulle som alle oss andre. På den andre siden foretar en abort dersom en fostervannsprøve avslører at fosteret etter all sannsynlighet vil vokse opp med handicap. Det er ikke så få funksjonshemmede som tenker med gru på at dersom de i dag hadde vært på fosterstadiet, så ville de antakelig ha blitt fratatt retten til å få leve. Og de fleste av dem ser faktisk ut til å være glad i livet.

Leger og sykepleiere blir etter hvert vant til inkonsekvens. Den ene dagen er de med på kostbare inngrep for å hjelpe folk til å få barn. Den neste dagen er de med på å skrape ut helt friske foster bare fordi foreldrene synes de selv eller barnet har liten sjanse til å få et meningsfylt liv dersom fosteret bæres fram. Det er til og med lettere å få foretatt en abort enn å bære fram barnet så andre kan få adoptere det. "Men", sier noen, "bærer en det fram, blir en jo så glad i det at en ikke får seg til å gi det bort". Det forekommer oss at et slikt argument kan være en smule egoistisk. La ingen narre deg til å tro at abortsaken er en liten og ubetydelig sak. Det snakkes ofte om hvor mange menneskeliv som går tapt ved krigføring og i trafikkulykker. Og det er alt for mange. Men aborttallene egentlig like skremmende. Mer enn 14 000 pr år bare i Norge.

Stein til byrden

Vil vi ikke med det vi har sagt til nå, legge stein til byrden for alle dem som har foretatt abort. '

Vi kan bare forsikre: Vi har ikke noe som helst ønske om å legge stein til byrden. Og vi har ingen tro på at livet er enkelt. Vi har forståelse for at mange har sett på abort som den siste utveien, og vi skjønner at valget for mange, om ikke for alle, har vært smertefullt. Vi vet også at moren ofte er den svakere part. Det er bare en som er svakere: fosteret.

Men det at vi forstår noe, betyr ikke at vi kan godta det. Vi forstår så godt han som tok livet av faren sin, men vi kan ikke få oss til å synes at det var rett av ham. Vi forstår kassereren som underslo en større pengesum for å redde huset og spare familien for en kjempepåkjenning, men vi får oss ikke til å si at han gjorde det rette. Vi forstår at foreldre som mangler likevekt kan mishandle sine barn. I det hele tatt er det ikke vanskelig å forstå folk når de gjør noe galt. Vi må være villige til å tilgi dem. Men vi må ikke la være å si at de har gjort noe galt. Tilgivelse er ikke, og må aldri bli, det at vi sier at folk ikke har gjort noe galt. Tilgivelse må være det at vi inkluderer mennesker i fellesskapet på tross av at de har gjort noe galt og at vi ikke bruker fortiden deres imot dem. Men å si at de ikke har gjort noe galt, det er å gå for langt. Vi har alle gjort mye som er galt. Vi er alle syndere som trenger tilgivelse. Men tilgivelse er ikke det samme som tillatelse til å fortsette å gjøre noe som er galt.

Noen misforståelser

Ofte fremstilles kristen etikk i en noe karikert utgave. Det hevdes at en i den grad legger vekt på et rett sinnelag og på en rekke detaljerte enkeltbud at en nesten blir handlingslammet og får lite syn for konsekvensene av det en gjør.

Når det gjelder sinnelaget, så kan det sies at kjærlighet (agape) ifølge Bibelen beskrives mer som handling enn følelse, mer som praksis enn som rent sinnelag. Kristen etikk er altså ikke en ren sinnelagsetikk. Det betyr ikke at sinnelaget er uviktig? En som ligger på sykehus, vil neppe ha noe bry med å oppleve forskjellen på de sykepleierne som møter pasientene med varme og omsorg og de som bare utfører en jobb. Og hvor mange har ikke opplevd hvor vondt det er når regler og bud blir tredd ned over hodet på en uten at en merker varme og omsorg bak. Sinnelaget er viktig, men ikke viktigst.

Når det gjelder enkeltbudene, kan vi også si en del. Det går ikke an å lage en etikk og bare komme med generelle vendinger. Hvordan ville boka "Norges lover" ha sett ut dersom våre lovgivere ikke var konkrete når de utformet lovene? "Hensynsfullhet" er en grunnregel i trafikken, men en kan ikke klare seg med en slik grunnregel uten at den konkretiseres. Vi trenger enkeltbud, og enkeltbudene får oss ikke til å tape synet for helheten.

Og så noen ord om de kristne hjertesakene. Hvorfor er de kristne så opptatt av sex og alkohol? Svaret er at vi ikke er mer opptatt av det enn folk flest. Se hva Narvesen-kioskene er opptatt av. Se hvordan vi reagerer når det blir streik på Vinmonopolet. Dette er ikke ubetydelige spørsmål. Verdens Helseorganisasjon regner med at 10-15% av alle sykehusinnlagte pasienter lider av sykdommer som har med alkoholforbruk å gjøre, og vi kan neppe regne med at så mange av dem er villige til å innrømme at de "misbruker" alkohol. Den samme organisasjonen ser på kjønnsykdommer som en av de alvorligste trusler mot verdens helse. Seksuelle overgrep skrives det daglig om i avisene, og pornografien blir rære og rære. All statistikk viser at dette ikke er noe ubetydelig problem. Og når så mange røster taler for status quo, eller til og med mener at vårt problem er at vi ennå ikke er nok frigjort på disse områdene, da må vi få lov til å tale imot. Det er sant at vi kanskje ikke "burde" være så opptatt av disse tingene. Men hva når alle andre er det?